

спілкуванні, завжди усміхнений, щирий, готовий прийти на допомогу, і головне — небайдужий. Він справді вболіває за майбутнє галузі, держави, за долю нації, плекаючи вже не одне покоління свідомих журналістів — потужного потенціалу творення майбутньої України.

Список використаної літератури

1. Різун В. В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі "Журналістика та інформація" / В. В. Різун. — Київ : Просвіта, 2008. — 260 с.
2. Різун В. В. Основи журналістики у відповідях та заувагах / В. В. Різун. — Київ : Парламентське видавництво, 2004. — 80 с.
3. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістичнознавстві / В. В. Різун, Т. В. Скотникова. — Київ : Київський університет, 2005. — 104 с.
4. Різун В. В. Нарис з історії та теорії українського журналістичнознавства : моногр. / В. Різун, Т. Трачук. — Київ : Поділля, 2005. — 232 с.
5. Різун В. В. Загальна характеристика масово-інформаційної діяльності / В. В. Різун. — Київ : Київський ун-т, 2000. — 34 с.
6. Різун В. В. Маси : тексти лекцій / В. В. Різун. — Київ : Київський ун-т, 2003. — 118 с.
7. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В. В. Різун // Психолінгвістика. — 2012. — Вип. 10. — С. 305—314. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44. — Назва з екрана.
8. Різун В. В. Определение темы текста: Проблемы редакторского анализа : дис. ... канд. филол. наук. — Киев, 1988. — 124 с.
9. Різун В. В. Літературне редагування : підруч. для студ. фак. журн. ун-тів / В. В. Різун. — Київ : Либідь, 1996. — 240 с.

10. Різун В. В. Сучасна українська мова : довідник / Л. Шевченко, В. Різун, Ю. Лисенко; ред. О. Пономарів. — 2 вид., випр. і доповн. — Київ : Либідь, 1996. — 320 с.
11. Різун В. В. Моделювання і технологія редакторських систем / В. В. Різун. — Київ : Віпол, 1995. — 200 с.
12. Пономарів О. Д. Сучасна українська мова : підруч. / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко та ін.; за ред. О. Д. Пономарева. — 3-тє вид., перероб. — Київ : Либідь, 2005. — 488 с.
13. Гримич М. Українська мова щодня: початковий рівень : навч. посіб. / М. Гримич, Н. Непийвода, В. Різун; ред. І. Остап. — Київ : Заповіт, 1998. — 160 с.
14. Володимир Різун: "У медійній галузі немає запиту на підготовку кадрів". — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/education/volodimir_rizun_u_medijnoi_galuzi_nemaє_zapitu_na_pidgotovku_kadriv. — Назва з екрана (Дата звернення: 03.02.2017).

Рассмотрена исследовательская и организаторская деятельность профессора Владимира Владимировича Ризуна, его роль в современном украинском журналистическом образовании. Освещены его подходы к изучению явлений, процессов, функций социальных коммуникаций.

Research and organizational activity of professor Volodymyr Volodymyrovich Rizun is considered, his role in modern Ukrainian journalism. The approaches of scientist to the study of phenomena, processes and functions of social communications are reflected.

Надійшла до редакції 3 січня 2017 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 655.41:323.272](477)"1917/1920"

*Ольга Васильківська,
вчений секретар
Книжкової палати України*

Політичні чинники формування тематики книжкових видань у роки визвольних змагань (1917—1920 рр.)

У статті проаналізовано тематичний аспект випуску книжкових видань у роки визвольних змагань. Особливу увагу приділено впливу політичних подій, що відбувалися в Україні, на динаміку випуску книг.

Ключові слова: *тематика книжкових видань, випуск книг, книговидавничі осередки.*

Зміна способу життя та ментальності українського народу, основних його моральних орієнтирів у роки визвольних змагань були спричинені зміною системи державного управління. Долаючи різні перешкоди політичного та економічного характеру, українські уряди разом з видавцями прагнули забезпечити книжковою продукцією широкі верстви населення. Тогочасні представники передової інтелігенції, науковці, громадські діячі, освітяни, письменники наголошували на фундаментальному значенні книги для формування суспільної думки і брали активну участь у її написанні та виданні. Зважаючи на це, доцільно розглядати тематичний аспект у зв'язку з суспільно-політичним устроєм держави. Такий підхід дає змогу виявити зміни у тематичному ре-

пертуарі, визначити рівень впливу політичних подій на видавничу галузь і трансформацію, яку вони спричинили.

Увагу зазначеній темі приділено в тогочасних публікаціях Ю. Меженка, В. Ігнатієнка. Для сучасних науковців з проголошенням незалежності України настав якісно новий період у дослідженні культурної сфери років визвольних змагань, переосмислення всього, що було зібрано дослідниками за попередні роки. Окремі аспекти цієї теми відобразили у своїх працях Т. Ківшар, М. Сенченко, Д. Розовик та інші.

Мета статті — проаналізувати тематику книжкових видань у роки революції та встановити вплив політичних подій, які зумовили ідеологічні, соціальні зміни у випуску друкованої продукції.

Необхідно зазначити, що впродовж 1917—1920 рр. в Україні випущено 11 466 назв книг і найбільший показник припав на 1917 р. (3665 назв). З початком української революції духовні інтереси українців значно розширилися, що миттєво відобразилося на тематиці видань, яка набула ба-

гатоаспектності. Так, автор пропонованої публікації виокремила десять тематичних розділів і три найбільші з них склали понад 20% книжкових видань від загальної кількості, а саме: соціально-економічна література, література з освіти і культури та політична (агітаційна) (табл. 1).

Таблиця 1

Випуск видань за тематичними розділами

№ п/п	Тематичні розділи	Рік				Всього
		1917	1918	1919	1920	
1.	Політична (агітаційна) література	835	196	648	726	2 405
2.	Соціально-економічна література	1 017	692	639	340	2 688
3.	Природничо-наукова література	87	60	67	19	233
4.	Технічна література	74	46	39	12	171
5.	Медична література	102	81	89	62	334
6.	Сільськогосподарська література	84	95	124	58	361
7.	Художня література	520	577	529	250	1 876
8.	Література з освіти і культури	804	918	621	287	2 630
9.	Література для дітей	67	154	189	83	493
10.	Література з військових питань	75	21	122	58	276

Цікавою є динаміка випуску книжкових видань за тематичними розділами. Перше місце за кількістю випущених назв книг упродовж чотирьох років посіла *соціально-економічна література*, її надруковано 2688 назв, що у відсотковому відношенні становить 23,4% від загальної кількості, засвідчуючи увагу українських урядів до цієї тематики. Одним із найактуальніших тогочасних питань було земельне, оскільки селянство становило більшість населення України. Аграрним питанням опікувалися провідні діячі Центральної Ради, зокрема В. Винниченко, М. Грушевський, М. Туган-Барановський. У своїх працях вони сформулювали різні підходи до вирішення аграрних проблем в Україні. Так, В. Винниченко відстоював принципи соціалізації землі, М. Грушевський — ідею передачі землі у приватну власність селянам, а М. Туган-Барановський — розвиток сільськогосподарської кооперації на селі. Особливий інтерес викликала розробка аграрної програми у третьому Універсалі (7 листопада 1917 р.), згідно з яким Центральна Рада від імені УНР скасувала право приватної власності на поміщицькі, удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі. Землю було оголошено загальнонародною власністю [1].

Видавці не стояли осторонь актуальних проблем, які відбувалися в країні, а друкували програмні матеріали щодо земельної реформи та власності, умов користування землею, націоналізації, передачі всієї землі хліборобським громадам. Вийшли друком видання: М. Байер "Земельна реформа і основи земельної політики на Україні" (1917), "Про земельну справу" (1917), К. Воблий "Земельный вопрос в программах различных партий: Трудовики (нар. социалисты). Социалисты революционеры. Социалдемократы. Партия нар. свободы. Союз частных земельных собственников" (1917). У наступні роки надруковано книги Александра "Земельный закон, принятый б. Украинской Центральной Радой 18 января 1918 г." (1918), П. Бурлака "Що робити з землею?" (1919), А. Кірина "Кто закрепит за народом землю" (1919) тощо.

Прийшовши до влади у квітні 1918 р., уряд гетьмана П. Скоропадського відновив приватну власність, підтримуючи вільне підприємництво, даючи можливість промисловим і торговельним колам суттєво впливати на економічну політику в країні. Щодо видавничої сфери, то у 1918 р. і особливо у наступному спостерігалось переведення акценту на випуск книг, присвячених кооперативному рухові. Так, з 636 назв соціально-економічної літератури, випущеної впродовж 1919 р., 298 висвітлювали питання

кооперації, тобто 46,8% від загальної кількості видань зазначеного року. Необхідно зауважити, що, незважаючи на господарську розруху, фінансовий хаос та параліч транспорту, кооперативним союзам, товариствам та спілкам належить заслуга в нормалізації соціально-економічного життя, і важливим сегментом їхньої діяльності стала культурна сфера, зокрема було засновано видавництва, відкрито бібліотеки, хати-читальні. В кооперації українське громадянство вбачало одну із конкретних форм демократії, яка сприяла духовному відродженню нації і наближала Україну до самостійної соборної держави [2]. Друкувалися книги з історії кооперації в Україні і різних країнах Європи, теорії та практики кооперації, перспектив розвитку кооперативної мережі, а також переклади книг відомих зарубіжних діячів: французьких Ш. Жіда, А. Доде-Бансель; британки Б. Вебб, німця Т. Касау, вітчизняних авторів М. Хейсіна, О. Челінцева, М. Туган-Барановського. Зокрема, відомі праці Ш. Жіда "Про кооперацію й про зміни, які вона викликала в економічному житті", М. Туган-Барановського "Кооперація, соціально-економічна природа її та мета", М. Хейсіна "Что такое потребительное общество и какава от него польза". Викликає інтерес книга Б. Стопневича "Споживча кооперація на Україні: Спроба історично-статистичного начерку", видана у 1919 р. Полтавською спілкою споживчих товариств. Автор наголошує, що "споживча кооперація знайшла найкращий ґрунт для свого розвитку в осередковій українській землі, в тих губерніях, повітах її, де українці складають найбільший відсоток населення" [3].

У 1920 р. владу в Україні захопили більшовики. Радянське керівництво концентрувало тематику видань на питань планового господарювання, націоналізації землі, профспілковому русі (В. Мещеряков "Земельна політика комуністів", С. Гусев "Единый хозяйственный план и единый хозяйственный аппарат") тощо.

Слід виокремити цільове призначення соціально-економічної літератури. Згідно з випущеними виданнями у 1917 р. (1016 назв) значну частину становили офіційні матеріали та статuti (631 назва), що майже вдвічі більше, ніж авторських книг та брошур. У наступних роках спостерігалось різке зменшення обсягу зазначених видань (табл. 2).

Дані таблиці свідчать, що за цільовим призначенням соціально-економічна література початкового періоду української революції складалася переважно зі звітів, протоколів (зборів, з'їздів, громадських комітетів тощо), доповідей губернських та повітових земських управ, які відзеркалювали діяльність і реалізацію державної політики

органами місцевої влади. Найбільше у 1917 р. видано звітів — 314 назв, або 30% від загальної кількості випущених видань зазначеного року ("Отчет и баланс товарищества Корюковського сахарорафинадного завода за 1915—1916 гг."), на другому місці — статуту, які друкували новостворені професійні спілки, акціонерні, споживчі товариства ("Устав Общества промышленников Юга России", "Устав Одесского строительного акционерного общества") тощо. У наступні роки видавці акцентували увагу на випуску якісно нової авторської книги: О. Андерсон "Внешняя торговля Украины в 1918 г." (1919), Р. Даймер "Німецька кооперація" (1919), М. Бойков "Как открыть и вести потребительное общество в деревне" (1920) тощо.

Зазначимо, що випуск соціально-економічної літератури ініціювали державні установи: губернські земства, міністерства, наркомати (земельних справ, продовольства), кооперативні установи — Харківський кредитний союз кооператорів, "Дніпросоюз", "Полтавська спілка споживчих товариств", видавництва — "Всеукраїнське видавництво" тощо.

Літератури з освіти і культури видано за чотири роки 2630 назв, або 23% від загального обсягу видань. Вона посіла друге місце за кількістю випущених книг, у роки визвольних змагань, що свідчить про її значення як ідеолога національного відродження. Найбільше надруковано літератури з означеної тематики у 1918 р., а саме 918 назв. Демократизація й відродження національно-культурного життя дали поштовх до розвитку літератури з освіти і культури. Виходять друком історіографічні дослідження з новими

концепціями історії України, зокрема праця з історії українського народу М. Грушевського "Глюстрована історія України", а також роботи В. Антоновича "Коротка історія України", С. Єфремова "Історія українського письменництва"; роботи з педагогіки — В. Олійник "Якої нам треба школи"; історичні розвідки про окремі регіони України — В. Гериневич "Провідник по Київщині" тощо.

Необхідно зазначити, що українські уряди і громадянське суспільство, розуміючи, що за освітою майбутнє країни, поставили великі завдання щодо розвитку культурної галузі. Значний поступ відбувся в 1917 р., коли були закладені підвалини національної системи освіти з упровадження української мови та термінології у сферах економіки, науки, промисловості. Підготовка та друк шкільних підручників стали одним із пріоритетних завдань уряду. Найбільше випущено підручників для шкіл (початкових і середніх) у 1918 р., упродовж якого видавництва надрукували 45 граматок таких авторів: О. Білоусенко, І. Огієнко, О. Курило, С. Черкасенко (Київ); М. Бальченко (Полтава); С. Любич, В. Мурський (Одеса); П. Петрушевський (Черкаси); Г. Неводовський (Сміла); 32 читанки авторів О. Стешенка, О. Білоусенка, Т. Хуторного (Т. Лубенець), С. Черкасенка (Київ); М. Рудинського (Полтава). Надруковано нові українськомовні підручники з природознавства та географії: А. Хомик "Підручник природознавства" та "Коротка географія України". Середній наклад підручників становив 100 тис. примірників. 1918 р. став плідним для випуску довідкової літератури, зокрема словників (табл. 3).

Таблиця 2

Випуск соціально-економічної літератури за цільовим призначенням

№ п/п	Розділи цільового призначення	Рік				Всього
		1917	1918	1919	1920	
1.	Доповіді	43	23	4	2	72
2.	Звіти	314	46	26	24	410
3.	Протоколи і журнали засідань (зборів, з'їздів, громадських комітетів тощо)	79	31	17	9	136
4.	Статуту	195	170	57	19	441
5.	Інші видання	386	422	535	286	1 629

Таблиця 3

Кількість освітніх видань, випущених у 1917—1920 рр.

Україномовні підручники та словники*	Рік			
	1917	1918	1919	1920
Грамотка	18	45	9	1
Читанка	11	32	10	3
Правопис, термінологія мова, хрестом. по літературі	6	17	14	2
Історія, географія	2	12	4	4
Словники	6	42	3	—

* Враховувалися перевидання підручників упродовж року.

Зазначимо, "Російсько-український словник" І. Кононського упродовж 1918 р. було перевидано тричі. Друкувалися словники з різних галузей знань ("Словник української фізичної термінології", "Короткий московсько-український словник судівництва та діловодства"). Серед видавничих осередків найбільше надрукували підручників та словників товариства "Друкарь", "Вернигора", "Дзвін", "Товариство шкільної освіти", "Українська школа", "Час".

Здобутки літератури з освіти і культури 1917—1918 рр. стали наслідком уваги з боку уряду та більш-менш стабільного внутрішнього політичного становища в Україні. У наступні два роки випуск видань значно знизився, зокрема у 1919 р. кількість книг одразу зменшилася на 296 назв. Українські підручники друкували за кордоном — у Відні та Берліні, а їхня кількість обчислювалася

сотнями тисяч примірників. Готову продукцію з-за кордону (видавництва відправляли по кілька вагонів) не могли доправити до шкіл, яким вона призначалася, отже скільки втрачено книг сьогодні встановити неможливо. На 1920 р. припадає найменший показник випуску літератури зазначеної тематики: всього 287 назв, що майже втричі менше порівняно з 1917 р., тобто що складнішою ставала політична та воєнна ситуація в країні, то менше друкувалося літератури з освіти і культури.

Політичній (агітаційній) літературі належить третє місце серед тематичних розділів, а саме: упродовж 1917—1920 рр. випущено 2405 назв, або 21% від загальної кількості видань. Найбільше видано політичної літератури у 1917 р. — 835 назв, завдяки новим суспільно-політичним умовам, які сприяли її актуальності. Як відомо, політика у

будь-якій сфері суспільного життя становить сукупність концепцій, законів, постанов, інструкцій, положень тощо, що регламентує її розвиток та функціонування. За таких умов доречним стало утворення видавничих відділів при державних установах (міністерства, наркомати), які друкували офіційні матеріали. Тогочасні уряди випускали законодавчі акти, які регламентували певні положення, зокрема "Закон про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки. Інструкція для користування" (1917), "Закон о национально-персональной автономии" (1918) тощо. Більшовики, прийшовши остаточно до влади у 1920 р., надрукували найбільше законодавчих актів, ніж всі українські уряди, зокрема видано: "Закон о комитетах незможных селян. Инструкция о комитетах незможных селян", "Збір Законів і Розпоряджень Робітничо-селянського Уряду України і Уповноважених РСФРР", "Инструкции и положения по партийному и советскому строительству на Украине" тощо.

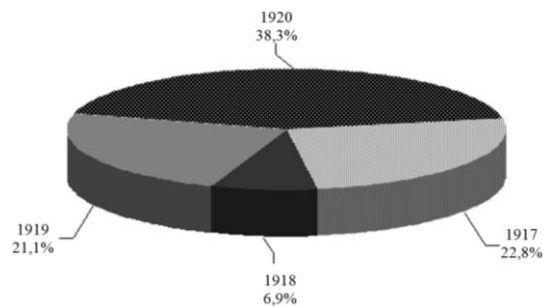
Друкувалися праці з аналізом політичних подій, репрезентуючи нові, з ідеологічного погляду, сторони суспільного ладу держави, висвітлюючи проблеми побудови української держави та її політичного устрою, зокрема: М. Грушевський "Хто такі українці і чого вони хочуть", В. Винниченко "В чому наша сила?" (1917), Д. Донцов "Історія розвитку української державної ідеї" (1917). На потребу часу створено літературу про автономію і федерацію, яка формувала політичну думку українців. Це роботи М. Грушевського "Якої ми хочемо автономії", С. Русової "Що то є автономно-федеративний лад", М. Чернявського "Україна, автономія, федерація". Автори брошур просто й популярною мовою розповідали про державу Україна, автономний та федеративний лад, Українську Центральну Раду, Генеральний секретаріат тощо.

У перший рік революції значну частину політичної літератури друкували політичні сили та об'єднання, роз'яснюючи власні політичні платформи, а саме: Партія соціалістів-революціонерів, Українська партія соціалістів-революціонерів, Українська соціал-демократична робітничка партія, Російська соціал-демократична робітничка партія (РСДРП), Трудова народно-соціалістична партія, Комуністична партія (більшовиків) України, Бунд, Паолей Ціон, партії анархістів, есерів, меншовиків тощо. Видавничі відділи політичних об'єднань друкували програми своїх партій, ознайомлюючи читачів з різними політичними ідеологіями, а також з історією створення партійного руху, державного ладу зарубіжних країн: "Програма і статут Української партії самостійників-соціалістів" (1917), Л. Оксена "З історії українського соціалістичного руху" (1917), М. Вінавер "Тактика партії народної свободи" (1917). Сіоністська соціалістична партія "Цейрей Ціон" випустила брошури: Абир-Лев "Новая смена" (1917), Гамаскил "Национальное дело" (1917); загальний єврейський робітничий союз "Бунд": А. Мережин "Бунд и сионизм" (1917), "Избирательная платформа в Еврейское общинное управление" (1917). У роки визвольних змагань поширення в Україні дістала анархістська література: М. Березін "Что такое анархизм и чего хотят анархисты" (1917), Є. Георгієвський "Сущность анархизма" (1917). Найбільше книг цієї тематики вийшло 1919 р. у харківських видавництвах "Вольное братство", "Набат" та у видавничому підрозділі Гуляйпільської групи анархістів "Набат" Повстанської армії батька Махна. Здебільшого це роботи найвідомішого теоретика анархо-комунізму, російського революціонера П. Кропоткіна, зокрема "Нравственные начала анархизма", "Политические права", "Анархия ее идеал, ее философия".

Прийшовши до влади, більшовики поширюють роботи своїх політичних лідерів В. Леніна, Г. Зінов'єва, Л. Троць-

кого (українською, російською, польською, єврейською французькою та румунською мовами). Великими накладом виходять брошури М. Бухаріна, Є. Преображенського "Азбука комунізму: Популярний виклад програми Російської комуністичної партії більшовиків" (1919), В. Леніна "Про буржуазну демократію. Тези та резолюції до тез" (1919).

У 1920 р. політичної літератури у відсотковому відношенні вийшло найбільше — 38,3% від загальної кількості випуску книжкових видань зазначеного року (діагр. 1).

Діагр. 1. Розподіл політичної літератури, виданої у 1917—1920 рр.

Друкували більшовики політичну літературу у видавництвах "Боротьба", "Всеукраїнське видавництво", "Космос", "Центропечать", польському — Wyd-wo Komunist "Trybuna" єврейському — "Комуністичне велт" Центрального бюро Єврейської секції ЦК КП(б)У.

Радянська влада намагалася за допомогою друкованої продукції привернути на свій бік українське суспільство, обіцяючи націоналізацію землі, передачу робітничим радам промисловості, транспорту та зв'язку.

Інші тематичні розділи за кількістю надрукованих видань не перевищували 20% від загальної кількості, зокрема *художньої літератури* впродовж чотирьох років визвольних змагань вийшло друком 1876 назв книг, або 16,3% від загальної кількості видань. Найбільше надруковано у 1918 р. — 577 назв, це твори класиків української літератури Т. Шевченка, І. Котляревського, І. Нечуй-Левицького, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, Б. Грінченка та тогочасних українських літераторів — Олександра Олеся, В. Винниченка, А. Кашченка, С. Васильченка, І. Липи, М. Рильського, П. Тичини тощо.

Зазвичай друкувалися окремі видання, багатотомних вийшло небагато, зокрема одинадцятитомник творів В. Винниченка (1919), п'ятитомники творів М. Коцюбинського (1917—1918) та Т. Шевченка (1919—1920); тритомники Т. Шевченка (1918), Г. Чупринки (1918) та Марка Вовчка (1920), двотомники Дніпрової Чайки (1919—1920), Г. Квітки-Основ'яненка (1918), Д. Марковича (1918—1919) та С. Черкасенка (1920), п'ять книг поетичних творів "Хвилі" М. Кононенка (Полтава, 1917—1918), чотири книги "Оповідання" О. Кониського (Полтава, 1918—1919), а 1920 р. херсонське товариство "Українська книгарня" видало два ювілейних видання М. Чернявського у трьох книгах кожне: "Молодість: поезії" та "Повісті й оповідання".

Невелику кількість надрукованих повних видань українських письменників зумовили певні чинники, по-перше, брак якісного паперу, по-друге, недостатня кількість підготовлених редакторів, упорядників, по-третє, нестабільна політична ситуація в країні.

Зазначимо, що видавничі осередки випускали українською мовою переклади з російської: В. Гаршин "Чотири дні" (1918), М. Гоголь "Загублена грамота", "Ревізор", "Тарас Бульба" (1918); Д. Мамін-Сибіряк "Поганий день Василя Івановича" (1918); А. Чехов "Комедії" (1919) та зарубіжних письменників, зокрема польських: Е. Ожешко "Хам" (1917), "Gloria Victis! = Побореним слава!" (1918),

К. Тетмайер "Мелянхолія" (1918), М. Конопницька "На дорозі" (1918); французьких: А. Франс "Повстання анголів" та Е. Скріб "Як роблять революцію. (Бертран і Ратон)" (1919); німецьких: Г. Гауптман "Затоплений дзвін" (1918), Г. Гейне "Повна збірка творів Генріха Гайне" (1919); датського: Й. Йенсен "Осіньна ніч" (1918); норвезького: Кнут Гамсун "Вікторія"; бельгійського: М. Метерлінк "Непроханий гість"; індійського: Р. Тагор "Місячний серп" (1918), "Король темного покою" (1919) тощо.

Художню літературу друкували мовами нацменшин, зокрема російською вийшли твори Л. Толстого, І. Буніна, О. Пушкіна; на ідиші — І.-Л. Переца, П. Маркіша, З. Розенталя, Шолом-Алейхема; польською — повісті Г. Мнішек, І. Грабовського.

Випускали художню україномовну літературу київські товариства "Криниця", "Друкарь", "Час", "Вернигора", "Грунт", черкаське "Сіач"; російською найбільше випустило одеське видавництво "Южная универсальная библиотека" під редакцією С. Юшкевича, надрукувавши упродовж 1919 р. 52 книжки — твори відомих російських та зарубіжних письменників: І. Буніна, О. Толстого, Р. Кіплінга, Г. Уеллса, Г. де Мопасана, А. Франса; єврейською — київські видавництва "Культур-Ліга", "Києвер фарлаг", "Ідішер фолксфарлаг", одеське — "Література", катеринославське — "Висншафт".

Видання українських письменників років визвольних змагань, їхній перекладацький доробок сьогодні є найціннішими і найпошанованішими серед нащадків та дослідників. Завдяки праці редакційних співробітників тогочася перекладні твори охоплювали найширші кола читачів, ознайомлювали українське суспільство з літературним життям, долучали зарубіжжя до культурно-естетичних цінностей та надбань світової цивілізації, активно сприяли формуванню самоідентичності української нації як європейської, слугували впливовим контекстом літературної творчості українських митців.

Літератури для дітей у 1917—1920 рр. в Україні видано 493 назви, або 4,3% від загальної кількості видань. Наголосимо, що саме у роки визвольних змагань друкування книг для дітей стало врівень з іншими тематичними групами, тому проаналізуємо цю групу детальніше. У 1918—1919 рр. випущено найбільшу кількість літератури для дітей, а саме 154 та 189 назв відповідно. Пік випуску українською мовою припадає на 1918 р., коли побачили світ 140 назв, російською — 7, на ідиші — 7. 1919 р. найбільше видано мовою ідиш — 98 назв, українською — 79, російською — 9, чеською — 3. Зазначимо, що для української держави проблема випуску книг для дітей потребувала першочергової уваги, адже читання відігравало важливу роль у формуванні людини, створенні системи цінностей, які вона декларуватиме у майбутньому.

Характерною рисою видань для дітей була жанрова різноманітність: казки, байки, вірші, легенди, художні твори, зокрема для найменших "Українське видавництво в Катеринославі" випустило "Народні казки" (1917); видавництво "Нашим дітям" — казки "Коза-дереза", "Кривенька качечка" (1918); товариство "Криниця" — "Півник та курочка" (1918); видавництво "Українська книжка" у співпраці з А. Крушельницьким у серії "Нашим найменшим" — "Повінь: китайська народна казка", "Два брати; Грішник", "Козел і баран; З коня верблюду; Кінь і осел; Медвежі жарти" (1918); видавництво "Волошки" — збірки чеських, індійських казок, збірку "Українські легенди" (1919); казки зарубіжних авторів Г.-К. Андерсена, В. Гауфа, братів Грімм, О. Уайльда друкували товариство "Стежка додому" (Катеринослав), "Просвіта" (Вінниця) тощо.

Вийшло друком широке коло перекладних видань зарубіжних письменників, чії твори й у нинішньому

столітті належать до золотого фонду літератури для дітей: Д. Дефо, Марка Твена, Джека Лондона, Е. Сетон-Томпсона, що свідчило про найкращі духовні традиції видавців, їхню прихильність до загальнолюдських цінностей. Цікавими є переклади на українську мову книг для юнацтва зарубіжних авторів від товариства "Вернигора" — Д. Дефо "Пригоди Робінзона Крузо" (1917); особливу увагу книзі для малечі приділяло товариство "Час", друкуючи у серії "Дитяча" оповідання на той час популярного італійського письменника Е. де Амічіса "Шкільні товариші" (1917, 1918), Марка Твена "Принц та бідак" (1917), Г. Бічер-Стоу "Томова хатка" (1918). Товариства "Криниця", "Українська школа" та "Книгозбірня" упродовж 1918 р. випустили переклади творів Джека Лондона: "А Чо", "Велике чудо", "На межі", "Поганець", "Бог батьків" та Е. Сетон-Томпсона: "Бінго", "Вулі, чабанський пес", "Подорож дикої качки", "Лобо, король вовків на Куромпо", "Наші приятелі", а катеринославське "Слово" — "Чеські оповідання для дітей".

У 1919 р. вітчизняні видавництва продовжували активно друкувати твори українських письменників, зокрема вийшло 11 книжечок казок та байок для маленьких читачів І. Франка, кілька дитячих творів М. Коцюбинського, Олени Пчілки, С. Черкасенка, "Українські народні казки" (зібрані І. та А. Рудченками) і вже знамих серед дітей зарубіжних письменників Е. де Амічіса, братів Грімм, Ч. Дікенса, Г. Сенкевича.

Виокремимо друк книг для дітей мовою ідиш, яких у 1919 р. видано 98 назв, зокрема для найменших читачів вийшли твори: В. Карріка — кілька випусків "Казок-картинок" ("Кіт Самсон", "Лисиця та заець"); З. Розенталя — серія "Казочки для дітей" ("Муцик", "Чудова кізонька"); Л. Квітко — "Кишенька"; Дер Ністера — "Казки у віршах"; Б.-Ц. Раскіна — "Медвідь". Збереглися відомості про перекладені на ідиш казки І. Франка "Заяць і їжак", "Ведмідь і королевич" (1919), з української переклав Д. Гофштейн; а також книги зарубіжних авторів: 27 назв казок Г.-К. Андерсена, кілька творів О. Уайльда, Е. Сетон-Томпсона, "Грецькі казки", для юнацтва — Дж. Свіфта "Гулівер в країні ліліпутів", Г. Лонгфелло "Пісня про Гайавату". Знані переклади з російської творів О. Пушкіна "Рибак і золота рибка", В. Гаршина "Жаба-мандрівниця" тощо.

У 1920 р. кількість літератури для дітей скоротилася у понад два рази, всього надруковано 83 книги, серед них три томи "Казок братів Грімм" у товаристві "Стежка додому" (серія "Дитяча бібліотека"), а для дітей шкільного віку вийшов славнозвісний твір американської письменниці М. Додж "Срібні ковзанці"; Кам'янець-Подільське товариство "Зірка" випустило збірку оповідань для дітей "Діти журби" з творами В. Короленка, В. Гюго, А. Чехова та ін. у перекладі М. Плевако. У перекладі з єврейської М. Зерова, О. Гера вийшла книга І.-Л. Переца "Народні оповідання".

Тогочасні видавці збагатили національну літературу для дітей оригінальними прозовими творами, художніми перекладами книг класиків світової літератури, розгорнувши широку книговидавничу діяльність і створюючи видавничі осередки, які спеціалізувалися на випуску книг для дітей: українською мовою друкували видавництва "Нашим дітям" (Київ), "Волошки" (Київ), "Слово" (Катеринослав), "Українська книжка" (Київ—Львів), українською та чеською — товариство "Час" (Київ), російською — "Возрождение" (Одеса), на ідиші — "Література", "Новое время" (Одеса), "Києвер фарлаг" (Київ) тощо.

Видання для дітей виконували насамперед функцію популяризації пізнавальних ідей, зокрема мали навчити дітей рідної мови, ознайомити їх з історією, традиціями, культурою як рідного, так й інших народів.

Сільськогосподарської літератури у 1917—1920 рр. видано 361 назву, або 3,1% від загальної кількості видань.

Найбільше випущено сільськогосподарської літератури у 1919 р. — 124 назви, з яких 45 надруковано Народним комісаріатом земельних справ у серії "Бібліотека сільського господарства". З року в рік поступово зростали кількісні (крім 1920 р.) та якісні показники видань зазначеної тематики, розрахованої як на широку аудиторію, так і на фахівців певних галузей сільського господарства.

Під егідою господарських, кооперативних союзів і товариств масовими накладами видавалися книги з землеробства, рослинництва, тваринництва, садівництва. У країні діяли сільськогосподарські дослідні станції: Харківська, Носівська, Сумська, Одеська науково-дослідна виноробна станція тощо.

За висловлюванням директора Носівської сільськогосподарської дослідницької станції професора С. Кулжинського: "Мета дослідженого поля, дослідної станції — відшукувати в місцевих умовах способи, за допомогою яких можна з землі отримати більше, ніж раніше, врожаю, доходу. Для цього досліджені поля виписують з різних місць кращі сорти і порівнюють, які з них у цій місцевості найкращі, відчувають різні добрива, різні способи обробки землі, догляду за рослинами, пробують, наскільки в цій місцевості придатні нові, раніше ще невідомі, рослини. По всяких своїх дослідів публікують для загального відома звіти, брошури, де вказується, на що господарствам слід звернути увагу і від застосування чого, навпаки, необхідно утриматися" [4].

Результати досліджень друкували науковці дослідницьких станцій, зокрема збереглося понад десять видань Носівської сільськогосподарської дослідницької станції Чернігівської губернії, це роботи С. Кулжинського "Как можно повысить у нас урожай овса. По данным опытов за 1912—1917 гг. Методические рекомендации" (1918), "Кормовая морковь: По данным опытов за 1915—1917 гг." (1918, 1919), "Яровая вика: По данным опытов с 1912—1918 гг." (1919), "Как с выгодой засеять толоку" (1920). Зі своїми здобутками ознайомили широкий загаль читачів Харківська обласна сільськогосподарська дослідницька станція, яка спеціалізувалася на виведенні нових сортів культурних рослин (злакові культури та цукрові буряки), Сумська дослідна станція, Плотянська сільськогосподарська дослідна станція на Поділлі тощо.

Гідне місце у випуску сільськогосподарської літератури посіли кооперативні союзи, товариства і найбільший з них — Центральний український сільськогосподарський кооперативний союз "Централ", випустивши роботи П. Мороза "Цукрові буряки" (1918), В. Ковалю "Конюшина. Як її розводити і яка користь од неї селянському господарству" (1919) тощо. Зупинимося на брошурі П. Мороза "Цукрові буряки". Автор зазначає, що цукрові буряки — золота культура країни. Її вирощували на всій території України і книг з питань економічного значення цієї культури друкувалося достатньо: Р. Вашке "Сахарная промышленность в Сумском уезде в связи с предстоящим разрешением аграрного вопроса" (1917), А. Корхов "Свекловичные севообороты в условиях украинского свеклосахарного района" (1918), В. Сазанов "Сахарная свекла и ее выращивание" (1919), Г. Архипов "Сахарное производство и возделывание свеклы как задача кооперации в связи с национализацией сахарных заводов и земель при них" (1920). Значну частину видань у 1919 р. надрукував Харківський кредитний союз кооператорів, маючи потужне видавництво "Союз". У серії "Сільськогосподарська бібліотека" під редакцією О. Челінцева вийшли книги: В. Аверін "Важнейшие вредители сельского хозяйства и меры борьбы с ними", М. Балабанов "Огород в поле без полива: Практическое руководство по выращиванию овощей", Р. Бетнер "Беседы по огородному семеноводству" тощо.

Брошури з актуальних питань землеробства, меліорації, захисту культур виходили друком окремими відбитками зі спеціалізованих наукових видань. Так, у 1917 р. Полтавське товариство сільського господарства видало брошурою публікацію М. Курдюмова, А. Зnamenського "Земляные блохи, вредящие хлебным злакам", раніше надруковану в "Трудах Полтавской сельскохозяйственной опытной станции", а з популярного тогочасного періодичного видання "Хозяйство" вийшла окремим виданням брошура О. Лебедянцева "Высыхание почвы, как один из факторов поднятия ее плодородия: из химического отдела Шатиловской с.-х. опытной станции" (1918).

Тогочасна Україна мала статус аграрної країни, і в політиці урядів щодо сільського господарства пріоритетним завданням було визначено вивчення сортів і виділення форм, орієнтованих на екологічні, виробничі, зокрема найбільш економічно вигідні для регіону, умови. Вивчалися культурні, ботанічні й технологічні особливості різних сортів рослинництва, садівництва, проводилося їхнє господарське покращення [5].

Дослідні станції стояли в авангарді сільськогосподарських наукових досліджень, вивчаючи наявні сорти, акліматизацію нових рослин, самостійно виводячи методом відбору й схрещування нові сорти найцінніших сільськогосподарських культур. І як наслідок — значна частина видань була присвячена виробництву цукрових буряків, вирощуванню злакових культур, овочівництву, а також садівництву.

Медицинської літератури у 1917—1920 рр. надруковано 334 назви, або 3% від загальної кількості видань. Найбільше вийшло книг з медицини у 1917 р. — 102 назви і значну їх частину становили підручники для медичних закладів.

У добу Гетьманату було створено Міністерство народного здоров'я й державного опікування, яке, маючи видавничий підрозділ, забезпечувало літературою зацікавлених читачів. З поваленням Гетьманату і приходом до влади Директорії УНР Міністерство народного здоров'я збереглося і однією з головних його функцій стало формування єдиної системи охорони здоров'я на якісно нових засадах. Невідкладні завдання уряду Директорії в галузі охорони здоров'я перелічені в першому наказі Б. Матюшенка (заступник міністра) від 25 грудня 1918 р., в якому зазначалося про потребу надання якнайшвидшої і найповажнішої допомоги військовополоненим, біженцям, інвалідам; ведення боротьби з пошестями, які поширюються серед населення України; налагодження і поліпшення зруйнованої війною і революцією медично-санітарної організації України [6].

Необхідно зазначити, у цей період започатковано українську медичну термінологію і першими виданнями стали словники П. Адаменка "Медицинський словничок: Матеріал для української медичної термінології", надрукований у 1917 р. у Могилеві-Подільському, та "Російсько-український словничок медичної термінології", складений О. Курило (1918). Згодом Комісія з української медичної термінології під головуванням О. Корчак-Чепурківського переглянула і впорядкувала нову редакцію "Російсько-українського медичного словника" під редакцією М. Галина (1920). Поява нового словника сприяла розширенню кола україномовних публікацій у царині медичної науки, а в навчальній роботі з'явилася можливість використовувати не лише латинські, а й українські терміни. Опублікований зусиллями О. Корчак-Чепурківського словник М. Галина започаткував створення української науково-медичної літератури в умовах формування національної медичної науки.

Значимо, що 1920 р. широкомасштабного характеру набула проблема інфекційних захворювань: висипного ти-

фу, холери, сифілісу, віспи. Цивільні та військові санітарні управління, Народний комісаріат охорони здоров'я (НКОЗ), інші установи випустили упродовж року брошури, які допомагали запобігти зараженню хворобами: О. Кронтовський "Современное учение о сыпном тифе" (Одеса), В. Ліндеман "О мерах борьбы с сыпным и возвратным тифом", К. Флеров "Сыпной тиф и борьба с ним", "Что такое сыпной тиф", Е. Беньяминсон "Справочник дезинфектора", В. Недригайлов "О холере", "О сифилисе" (Харків), "Оспа и оспопрививание" (Кременчук), М. Горохов "Меры предосторожности при уходе за больными сыпным тифом: Руководство для младшего мед. персонала" (Полтава) тощо.

Випуск літератури здійснювали державні установи (Міністерство народного здоров'я, Народний комісаріат охорони здоров'я), приватні видавництва, цивільні та військові санітарні управління. Зокрема, у перші два роки революції лідером випуску книг цієї тематики було київське видавництво "Сотрудник", за чотири роки надрукувавши 129 назв, тобто третину всіх видань, а саме: С. Абрамов "Краткий учебник глазных болезней" (1917), К. Дементьев "Курс химии" (1918), В. Вольф "Диагностика и терапия болезней желудка и кишок: Краткое руководство для врачей и студентов" (1919). Частина брошур виходила окремими відбитками з періодичних видань, наприклад з журналу "Врачебное дело": С. Давиденков "О клинических признаках поражения нижних поясничных сегментов" (1919), Е. Браунштейн "Заболевания глаз при сыпном тифе" (1919) тощо.

Зі встановленням Радянської влади найбільше надрукували літератури зазначеної тематики НКОЗ та Державне видавництво: Я. Войташевський "Уход за хирургическими больными: Краткое руководство для младшего мед. персонала" (1920), Ф. Булатников "Операции на периферических нервах" (1920).

Отже, книги з медицини, які вийшли упродовж 1917—1920 рр., призначалися не лише фахівцям медичної галузі — лікарям, а й широкому загалу читачів: вони містили елементарні відомості про запобігання хворобам, будову людського тіла тощо.

Літератури з військових питань вийшло 276 назв, або 2,4% від загальної кількості видань. Найбільше надруковано у 1919 р. — 122 назви.

Про потребу у військовій літературі зазначав у 1918 р. Головний отаман військ УНР С. Петлюра, наголошуючи, що без спеціальної військової літератури обійтися неможливо, її треба створювати в "нових обставинах вільного державного життя України", коли країна одержала самостійність, яку необхідно втримати та зміцнити за допомогою армії. С. Петлюра пропонував друкувати підручники: "муштровий, польовий, залогової служби, щодо вивчення та вправ з рушницею, кулеметом, гарматою та іншими родами зброї. Не менш потрібно видання перекладів кращих наукових розправ та праць світових військових авторитетів" [7]. Акцентувалася роль військової літератури, яка здатна підняти свідомість військових та їхні фахові знання для виконання своїх обов'язків.

Успіхів у виданні професійної військової літератури досягти не вдалося, зважаючи на нестабільний політичний і воєнний стан наступного 1919 р., коли на всій території України йшла війна і більшовицькій армії в Україні протистояли з'єднання Директорії, що діяли на заході, та білогвардійські частини Денікіна, які наступали на Донбасі.

Зазначені військові угруповання мали видавничі підрозділи, зокрема: для підрозділів Директорії УНР друкували видання Міністерство преси і інформації УНР, видавництва "Червона Галичина" та "Українські січові стрільці" (УСС), Кам'янець-Подільська газета "Стрілець" (орган Галицької армії), пропагуючи військові традиції національно-визволь-

них змагань українського народу. В Кам'янець-Подільській ставці УНР вийшли друком видання: військовий підручник І. Сітницького "Підручник гарматчика", "Скорочена муштрова наука: Тимчасове видання Українського Військового Генерального комітету", М. Анисиміва "Основи тактики" (1919), "Муштровий статут для легкої пушкової й гавбічної артилерії. Ч. 1. Навчання при гарматі: Затв. Голов. Отаманом С. Петлюрою 23 серп. 1919 р. (1919), "Муштровий статут для піхоти" (1919). Вийшли статuti: військовий карний, дисциплінарний, внутрішньої служби, а також інструкції, положення. Зазначимо, що військові статuti регулювали досить широке коло військових відносин, а отже правила поведінки і діяльності мали правовий, обов'язковий для виконання всіма військовослужбовцями характер.

Більшовицька влада надрукувала значно більше видань. За випуск військової літератури відповідали Політуправління Наркомату з військових справ України, Політвідділ Південно-Східного фронту, Політуправління: 13, 14-ї армій, Першої української радянської дивізії, видавництво Комуністичної партії Східної Галичини та Буковини тощо. У 1919 р. вийшли друком видання: "Обучение стрельбе из винтовок: Стрелковая инструкция для красноармейцев", А. Бек "Учитесь владеть пулеметом!", А. Розеншильд-Паулин "Атака и оборона городов и селений. Бой на улицах. Домовая охрана", "Краткое наставление для обучения стрельбе из винтовок", "Инструкция красноармейцу о борьбе с шпионажем", "Руководство для подрывных и партизанских отрядов, оперирующих в неприятельском тылу" тощо.

У денікінських частинах діяли відділи пропаганди, видання розповсюджували по всім військовим підрозділам, зокрема збереглися такі брошури: П. Волконський "Добровольческая армия: Краткий исторический очерк со дня возникновения армии по 1/14 ноября 1918 г." (1919), А. Нижегородцев "Почему Добровольческая армия воюет против коммунистов Ленина и Троцкого?" (1919). Крім того, було створено кілька серій видань: Народна бібліотека: Серія "Вожди и герои России", до якої ввійшли брошури: А. Денікін "За что мы боремся?", "Кто такой Деникин" (1919), Р. Макошин "Что сделала добровольческая армия" (1919), Н. Морської "Кто такой Колчак" (1919); та "Бібліотека Добровольчої армії"; з цієї серії збереглася книга Б. Ростова "Почему и как создалась Добровольческая армия и за что она борется" (1919).

Військова література мала вплив на формування у бійців відповідних моральних і психологічних якостей, допомагала зміцненню дисципліни і правопорядку.

Природничо-наукової літератури у 1917—1920 рр. випущено 233 назви, або 2% від загальної кількості надрукованих книг, найбільше її видано у 1917 р. — 87 назв.

Друкувалися наукові видання як вітчизняних вчених: А. Пшеборський "Введение в анализ" (1917), Б. Домбровський "Сравнительно-анатомический очерк проводящего звук аппарата земноводным (1917), так і зарубіжних, зокрема американського математика Ф. Кеджорі "История элементарной математики с указаниями на методы преподавания" (1917), німецького хіміка-органіка А. Ладенбурга "История химии от Лавуазье до нашего времени" (1917), шведського фізика С. Арреніуса "Образование миров" (1918).

Зазначимо, що роки визвольних змагань стали періодом зародження багатьох українознавчих напрямів, зокрема формування концепцій української наукової книги. Вийшли праці професора Київського університету С. Каландика "Электрические свойства нагретых газов и паров" (1918), професора Київського політехнічного інституту К. Сімінського "Строительная механика. Системы без лиш-

них стержней" (1919) та професора Харківського університету Д. Синцова "Геометрические приложения дифференциального исчисления" (1919) тощо.

Результати наукових досліджень друкувалися в збірниках наукових праць: "Известия Харьковского Технологического института императора Александра III" (1917), "Записки Харьковского университета" (1917, 1919), "Записки Императорского Новороссийского университета физико-математического факультета" (1917), "Известия Киевского Коммерческого Института" (1918), "Известия Киевского политехнического института Императора Александра II" (1918), "Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук" (1919), "Записки Українського наукового товариства досліджування й охорони пам'яток старовини та мистецтва на Полтавщині" (1919) тощо. Окремими відбитками виходили брошури, зокрема із "Записок" Кам'янець-Подільського державного українського університету" надрукована робота О. Аленича "Визначення радіантів падучих зір" (1920).

Окремі видавничі осередки спеціалізувалися на випуску наукової літератури, як-от Українська академія наук, з перших днів існування якої актуальним стало питання про створення власного видавництва. 1918 р. була організована та почала функціонувати Редакційно-видавнича комісія, яка і стала першим академічним видавництвом. Одним з найпродуктивніших наукових видавництв було одеське "Mathesis" ("Матезис"), також діяли видавничі осередки при вищих навчальних закладах, зокрема при Київському політехнічному інституті — видавництво "Лектор", власні друкарні мали Київський, Кам'янець-Подільський та інші університети.

Природничо-наукова література мала особливе значення, оскільки сприяла поширенню знань, ознайомлювала читачів з досягненнями в різних галузях науки.

Технічної літератури видано за чотири роки найменше, а саме 171 назву, або 1,5% від загальної кількості видань. Найбільше її надруковано 1917 р. — 74 назви. Технічну літературу випускали київські видавничі осередки, зокрема у "Видавництві І. І. Самоненко" вийшла робота М. Горенштейна "Руководство по цементации железа" (1917); студентський кооператив при Київському політехнічному інституті видав п'ять праць Є. Патона: "Восстановление разрушенных мостов", "Деревянные железнодорожные мосты", "Малые деревянные мосты упрощенного типа", "Примеры расчета деревянных мостов под железную дорогу", "Атлас чертежей по курсу деревянных железнодорожных мостов, читанному в Киевской офицерской железнодорожной школе в 1917 г."; одеське "Книгоиздательство А. А. Ивасенко" надрукувало роботи М. Гофмана "Автогенная обработка металлов" та "Алюминий и его применение в технике и промышленности" (1918).

Як і в інших тематичних розділах, окремими брошурами друкувалися відбитки з періодичних видань. Приміром, у 1917 р. особливий попит мав журнал "Инженер", з якого видано брошуру В. Іванова "Основные данные для составления проектов водоснабжения и канализации городов" (1917).

Література ознайомлювала з технічними розробками підприємств країни: різноманітними пристроями, прикладами розрахунку окремих технічних споруд, застосування в техніці і промисловості різних металів тощо.

Економічні умови суттєво погіршувалися, не дозволяючи повноцінно працювати промисловості, воєнні дії упродовж 1919—1920 рр. негативно впливали на технічний прогрес. За даними дослідження, 1920 р. вийшло друком всього 12 видань зазначеної тематики.

Підсумовуючи діяльність видавничих осередків і надрукованих ними книг, зазначимо, що революційні події пробудили у громадян України зацікавленість до книги, насамперед до соціально-економічної, освітньої, політичної, історичної, художньої літератури, видань для дітей.

Важливе значення друкованих видань, випущених у роки визвольних змагань, полягає у тому, що книги, як носії певних соціально-економічних та ідеологічних умов епохи, повно і яскраво характеризують свою добу та її ідеологію, а також духовне життя, атмосферу і характер культурно-історичного періоду загалом.

Отже, тематика видань залежала від політичних подій, які відбувалися в країні. Так, новий державницький лад викликав інтерес до соціально-економічної літератури, уряд П. Скоропадського взяв курс на розвиток українського книговидавництва, надавши пріоритет випуску освітньої книги, що було зумовлено збільшенням кількості українських навчальних закладів та інших установ, внаслідок чого постала потреба у друкуванні великої кількості українських підручників та довідкової літератури. Кризовий стан у наступні два роки в політичному та економічному житті країни став справжньою соціокультурною проблемою, і у 1920 р. випуск книг за всіма тематичними розділами, крім політичної літератури, зменшився в середньому вдвічі порівняно з 1919 р. Зазначимо, якщо упродовж 1917—1919 рр. видання політичного спрямування випускали представники різних партій, що свідчить про плюралізм, певну терпимість владних структур до ідеологічних переконань авторів, то зміст політичних книг та брошур, надрукованих 1920 р., відповідав тільки більшовицькій ідеології. Радянська влада видавничу галузь централізувала і удержавила, одночасно встановивши небувалу за суворістю політичну цензуру.

Список використаної літератури

1. ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 9.
2. Огієнко І. До українського народу від міністра ісповідань. Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка (1882—1972) в контексті українського національного відродження / І. Огієнко // Наук. доповіді другої всеукраїнської наук.-теор. конференції (18—19 лютого 1997 р.). — Кам'янець-Подільський; Київ, 1997. — С. 76.
3. Стопницький Б. Споживча кооперація на Україні: Спроба іст.-стат. начерку. — Полтава: Вид. Полт. спілки спожив. т-в, 1919 // Книгарь. — 1919. — Чис. 28. — С. 1919.
4. Кулжинський С. Носовская сельскохозяйственная опытная станция Черниговского губернского земства // Черниговская земская неделя. — 1915. — № 11. — 13 марта.
5. Харківський сільськогосподарський науково-освітній центр з селекції і насінництва: становлення та діяльність (друга половина XIX — початок XX століття) / В. А. Вергунов, О. Ф. Глоба; наук. ред. В. А. Вергунов, В. П. Петренко; УААН, ДНСГБ. — Харків, 2004. — 171 с.; порт. — (Історико-бібліограф. сер. "Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії". Кн. 6)
6. Радич Я. Державне регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я України: історичні та правові аспекти / Я. Радич, Н. Мезенцева, Л. Буравльов // Медичне право. — 2008. — № 2. — С. 26—37.
7. Петлюра С. Потреба військової літератури // Книгарь. — 1918. — Чис. 7. — С. 375.

В статтю проаналізовано тематичний аспект випуску книжних видань в роки визвольної боротьби. Особливу увагу приділено впливу політичних подій, що відбувалися в Україні, на динаміку випуску книг.

In the article the thematic aspect of producing of book editions is analysed in the years of liberation fight. The special attention is spared to influence of political events taking place in Ukraine on the dynamics of producing of books.

Надійшла до редакції 15 лютого 2017 року